

**АШИГТ МАЛТМАЛ ХАЙХ, АШИГЛАХ ЗОРИУЛАЛТААР ГАЗАР, ТҮҮНИЙ ХЭВЛИЙГ ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРЛӨӨР ОЛГОХ, ТӨЛБӨР, ТАТВАР НОГДУУЛАХ, ХУРААХТАЙ ХОЛБООТОЙ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ХЯНАЛТ ШАЛГАЛТ ХИЙХ ҮҮРЭГ БҮХИЙ ХЯНАН ШАЛГАХ ТҮР ХОРООНЫ САНАЛ, ДҮГНЭЛТ**

2024 оны 06 дугаар  
сарын 05-ны өдөр

Улаанбаатар  
хот

**Илтгэгч нь: Улсын Их Хурлын  
гишүүн Ц.Сандаг-Очир**

**Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,**

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 04 дүгээр сарын 12-ны өдрийн 25 дугаар тогтоолоор байгуулагдсан Хянан шалгах түр хороо нь бүрэн эрхийнхээ хүрээнд "Ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох, төлбөр, татвар ногдуулах, хураахтай холбоотой үйл ажиллагаа"-д хяналт шалгалт хийлээ.

Монгол Улсын Их Хурлын Хянан шалгах түр хороо нь 11.1 мянга гаруй хуудас баримт материалыг нотлох баримтаар цуглуулж, 1 сар гаруй хугацаанд хяналт шалгалтын үйл ажиллагааг явуулан нотлох баримтыг шинжлэн судлах сонсголыг 2024 оны 05 дугаар сарын 29-30-ны өдрүүдэд зохион байгуулсан бөгөөд сонсголын үр дүнд үндэслэн дараах санал, дүгнэлтийг гарган Та бүхэнд танилцуулж байна.

**1.Ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох, бүртгэх үйл ажиллагааны талаар:**

1.1.1997-2023 оны хооронд нийт ашигт малтмалын хайгуулын 14,299 тусгай зөвшөөрөл олгосон байна. Улсын хэмжээнд 2023 оны жилийн эцсийн байдлаар Монгол Улсын газрын нэгдмэл санд ашигт малтмалын ашиглалтын болон хайгуулын тусгай зөвшөөрлөөр олгогдсон газар 6,930.6 мян.га талбайд хүчин төгөлдөр 2,767 тусгай зөвшөөрөл, үүнээс 1,731 ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл, 1,036 хайгуулын тусгай зөвшөөрөл бүртгэлтэй байна. Нийт тусгай зөвшөөрлөөр олгосон газар нь Монгол Улсын газар нутгийн 4.5 хувийг эзэлж байна.

1.2.Ашигт малтмалын тухай хууль 1994, 1997, 2006 онуудад шинэчлэн батлагдаж байсан бөгөөд өнөөдөр 2006 онд батлагдсан шинэчилсэн найруулга хүчин төгөлдөр үйлчилж байна. 2006 оноос хойш Ашигт малтмалын тухай хуульд 43 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон.

1.3.Ашигт малтмалын тухай хуулиар ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг Засгийн газрын тогтоолоор болон Хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг сонгон шалгаруулалтын журмаар цахим хэлбэрээр зохион байгуулан олгож байна. Хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг сонгон шалгаруулалтаар олгох журам, сонгон шалгаруулалтын комиссын бүрэлдэхүүнийг Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын тушаалаар баталдаг. Хамгийн өндөр үнийн санал өгсөн тохиолдолд 70 хүртэлх оноогоор үнэлж байгаа нь геологи хайгуулын мэргэжлийн аж ахуйн нэгжүүдийн ажлын туршлага, техникийн хүчин чадал, мэргэжлийн ур чадварыг үнэгүйдүүлсэн, тусгай зөвшөөрлийг арилжааны хэрэгсэл болгох үндсэн шалтгаан, нөхцөлийг бүрдүүлж байна гэж дүгнэсэн.

1.4.Хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн сонгон шалгаруулалтад оролцоод хамгийн өндөр үнийн санал өгч шалгарсан ААН зөрүү төлбөр төлөхгүй, тусгай зөвшөөрөл авахгүй орхиж явах тохиолдол 68 удаа гарсан бөгөөд энэ нь тухайн талбайд явагдсан сонгон шалгаруулалтыг хүчингүй болгох, хууль бусаар ашигт малтмал олборлох зорилгоор уг талбайг эзэнгүй байлгах гэсэн санаатай үйлдэл байж болохоор байна.

1.5.Монгол Улсын иргэнд өмчлүүлсэн газартай давхцуулан ашигт малтмал хайх, олборлох тусгай зөвшөөрөл олгохыг хориглодог хуулийн зохицуулалттай. Нотлох баримтаар, газрын удирдлагын системд бүртгэлтэй Монгол Улсын иргэнд өмчлүүлсэн газрын мэдээллээр нийт 1094 нэгж талбарын 184.7 га газартай хайгуулын тусгай зөвшөөрөл, нийт 2151 нэгж талбарын 191.9 га талбай газартай ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл давхцалтай байна.

1.6.Байгууллага хооронд мэдээлэл солилцох хамтын ажиллагаа хангалтгүй, Төрийн байгууллагуудын хууль тогтоомж мөрдөөгүй хариуцлагагүй үйл ажиллагаанаас болж 3245 иргэний газар өмчлөх эрх зөрчигдсөн. Ингэснээр Монгол Улсын Үндсэн хууль зөрчигдөхөөс гадна Газрын хэвлийн тухай хуулийн 20.3, Газрын тухай хуулийн 31.3, Ашигт малтмалын тухай хуулийн 14.1, 24.4.2, Монгол Улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай хуулийн 6.1.1 дэх заалт тус тус зөрчигдсэн байна.

1.7.Улсын тусгай хэрэгцээний болон хуулиар хориглосон бусад газарт ашигт малтмал хайх, олборлох үйл ажиллагаа явуулахыг хориглодог хуулийн зохицуулалттай. Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, Ашигт малтмал, газрын тосны газар болон Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн ерөнхий газраас ирүүлсэн Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн талбайн улсын тусгай хамгаалалттай газар нутагтай давхцалтай байдлын талаарх мэдээлэл зөрүүтэй байна. Ашигт малтмал, газрын тосны газар болон Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн ерөнхий газраас ирүүлсэн мэдээлэлд үндэслэн давхцалтай газар нутгийг дараах байдлаар ангилан дүгнэсэн. Үүнд:

- Ашигт малтмал, газрын тосны газрын ирүүлсэн мэдээллээр тусгай хамгаалалттай газар, нутагтай давхцалтай 40 ашиглалтын, 1 хайгуулын тусгай зөвшөөрөл байна.
- Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн ерөнхий газраас ирүүлсэн мэдээллээр тусгай хамгаалалттай газар, нутагтай давхцалтай 19 ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл байна.
- Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны ирүүлсэн тусгай хамгаалалттай газар, нутагтай давхцалтай 22 ашиглалтын, 7 хайгуулын тусгай зөвшөөрөл байна.

1.8.Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн ерөнхий газраас ирүүлсэн нотлох баримтад 53 ашиглалтын тусгай зөвшөөрөлтэй талбайтай давхцалтай 97 түүх, соёлын дурсгалт газар, хайгуулын 115 тусгай зөвшөөрөлтэй давхцалтай 263 түүх, соёлын дурсгалт газар байна. ШУА-ийн Археологийн хүрээлэнгээс нийт 20 түүх, соёлын дурсгалт газрын 6 нь устсан, 6 нь дам эрсдэл учруулсан, 8 нь нөлөөллийн бүсэд орсон баримт ирүүлсэн. Соёлын яамнаас ирүүлсэн баримтаар 9 түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалт газрын байршил нь ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн талбайтай давхцсан зөрчил илэрсэн.

**2.Тусгай зөвшөөрлөөр олгосон газар, түүний хэвлийг зориулалтын дагуу ашиглаж байгаа эсэх талаар:**

2.1. Монголын Худалдаа аж үйлдвэрийн танхим нь хуулиар эрх олгоогүй журам, маягт баталж Монгол Улсаас экспортолж байгаа уул уурхайн бүтээгдэхүүнд гарал үүслийн гэрчилгээг олгож байгаа үйл ажиллагааг таслан зогсоож, холбогдох мэргэжлийн байгууллагаас гэрчилгээг авах, түүнчлэн замын хуудас, тээвэрлэлтийн хуудсаар экспортолж байгаа ашигт малтмалын гарал үүсэлд хяналт тавих зайлшгүй шаардлагатай байна.

2.2. Хянан шалгах ажлын хүрээнд тогтоогдсон тусгай зөвшөөрлөөр олгогдсон талбайд үйл ажиллагаа явуулахгүй байгаа 1076 ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчдийн үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх, нөөцгүй, нөөц дууссан, тодорхойгүй ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн асуудлыг шийдвэрлэх, тусгай зөвшөөрлөөр олгогдсон талбайд олборлолтын үйл ажиллагаа явуулахгүй байгаа боловч ашигт малтмал экспортолж буй этгээдүүдэд хяналт шалгалтыг зохион байгуулж, тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх нь зүйтэй байна.

2.3. Хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа эрх зүйн зохицуулалтад уурхайн хаалтын асуудлыг байгаль орчны нөхөн сэргээлттэй холбон ойлгож ирсэн нь хаалтын асуудлыг бүрэн шийдвэрлэхэд хангалтгүй байна. Уурхайн хаалт, хаалтын дараах хяналт, хаасан уурхайг орон нутагт хүлээлгэж өгөх зэрэг асуудлуудыг цогц байдлаар зохицуулах ёстой. Тухайлбал, хаалтаа бүрэн хийсэн уурхайн талбайг ирээдүйд өөр зориулалтаар ашиглахтай холбоотой харилцааг зохицуулсан эрх зүйн орчин дутагдалтай байна.

### **3. Нутгийн захиргааны байгууллагаас ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар олгож буй зөвшөөрөл, түүний хэрэгжилтийн талаар:**

3.1. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн дагуу орон нутгаас олгосон нийт 498 тусгай зөвшөөрөл байгаагаас хайгуулын 359, ашиглалтын 139 тусгай зөвшөөрөл байна. Дундговь, Сэлэнгэ, Өмнөговь, Улаанбаатар хотуудад түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл хамгийн их буюу нийт тусгай зөвшөөрлийн 44 хувийг эзэлж байна. Нотлох баримтаар ашигт малтмалын хайгуулын болон алт, нүүрс, жонш, төмөр зэрэг ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн талбайтай зэрэгцүүлэн Дундговь аймагт 31, Өмнөговь аймагт 13, Сэлэнгэ аймагт 10, Төв аймагт 9 түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл олгожээ.

3.2. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль батлагдсанаас хойш түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын Улсын нөөцийн нэгдсэн тоо бүртгэл, түүний хөдөлгөөн, баланс огт хийгдэхгүй байна. Энэ нь Газрын хэвлийн тухай хуулийн 45.1 дэх хэсэгт "Ашигт малтмалын нөөц, орд, илрэлийг улсын нэгдсэн тоо бүртгэлд заавал бүртгэнэ" гэж заасныг зөрчиж байна.

3.3. Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох үйл ажиллагаа явуулах нэрээр халхавчлан "журамд зааснаас том оврын техник, хэрэгсэл ашиглах, нөхөн сэргээгдээгүй эвдрэлд орсон талбайд үйл ажиллагаа явуулах ёстой байтал хөндөгдөөгүй эрүүл талбайд хөндөгдсөн гэх хуурамч материал бүрдүүлэн олборлох, санаатайгаар хууль бус олборлогч нарыг оруулж, эвдрэлд оруулах" зэрэг журмын хэрэгжилтэд нийтлэг алдаа зөрчил нэмэгдэх хандлагатай байна.

3.4. Бичил уурхайн асуудлуудаар нотлох баримтыг шинжлэн судлахад Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох үйл ажиллагааны хууль, эрх зүйн зохицуулалтууд "нэгдсэн зохион байгуулалтад оруулж, ажлын байр бий болгох,

орон нутгийн төсөвт орох орлогыг нэмэгдүүлэх, бичил уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй байгаль орчинд нөлөөлөх сөрөг нөлөөллийг бууруулах” гэсэн анхны үзэл баримтлал нь дэвшүүлсэн зорилтоо хангасан боловч цаг үе, ач холбогдлоо алдсан байна. Иймд бичил уурхайн асуудлыг олон улсын жишигт нийцүүлэн эрх зүйн шинэчлэл хийх шаардлагатай байна.

#### **4.Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчид төлбөр, татвар ногдуулах, тайлагнах, төлөх, хураах үйл ажиллагааны талаар:**

4.1.Ашигт малтмалыг дотоодод борлуулахад баримтлах жишиг үнэ зарлагддаггүйгээс тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн борлуулалтын орлогод үндэслэн АМНАТ ногдуулж байгаа нь АМНАТ-тэй холбоотой маргаан зөрчил үүсэх шалтгаан болж байна.

4.2.Татварын ерөнхий хууль, Ашигт малтмалын тухай хуульд заасны дагуу татвар төлөгч холбогдох хуулиар төлбөл зохих татварын ногдлоо өөрөө тодорхойлж, хуулиар тогтоосон хугацаанд төсөвт төлөх үүрэгтэй. Гэвч 2022 онд 157, 2023 онд 129 аж ахуйн нэгж АМНАТ-ийн тайлан ирүүлээгүй байна.

4.3.2023 оны байдлаар бүтээгдэхүүн экспортолсон боловч татварын албанд АМНАТ-ийн тайлан тайлагнаагүй 44 аж ахуйн нэгж байна. Үүнээс жоншны экспорт дийлэнх хувийг эзэлж байгаа бөгөөд нийт 8.8 тэрбум төгрөгийн АМНАТ тайлагнах, төлөхөөс зайлсхийсэн үйлдэл гэж үзэхээр байна.

4.4.Ашигт малтмалын тухай хуулиар үүсмэл ордыг тусгай зөвшөөрлийн үндсэн дээр эрхэлдэг байсныг аж ахуйн нэгж хоорондын гэрээгээр зохицуулдаг болсон нь үүсмэл ордын АМНАТ-ийг 2.5 хувиар ногдуулж орлого буурах нөхцөлийг бий болгосон бөгөөд 6 аж ахуйн нэгжид хуулиар давуу байдал олгосон байна.

4.5.Дагалдах ашигт малтмалын бүтээгдэхүүнд ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр ногдуулахдаа гаалийн лабораторийн дүгнэлтээр илэрсэн бүх төрлийн ашигт малтмалд ногдуулж байгааг ашигт малтмалын хүдэр баяжмалын төрөл, ангиллаас хамааруулан эдийн засгийн хувьд үр ашигтай дагалдах ашигт малтмалыг тодорхойлж, түүнд АМНАТ ногдуулах нь зүйтэй байна.

4.6.Татварын албанаас уул уурхайн компаниудад хийсэн хяналт шалгалтын 24.5 хувьд нь АМНАТ-тэй холбоотой зөрчил илэрсэн байна. Сүүлийн жилүүдэд АМНАТ-тэй холбоотой зөрчил нэмэгдэх хандлагатай байна. Тусгайлсан удирдамжтайгаар 85 татвар төлөгчид хяналт шалгалт хийхэд нийт төлбөр ногдох суурь үнэлгээний 2.3 их наяд төгрөгийн зөрчил илрүүлсэн нь ТЕГ-аас ирүүлсэн нотлох баримтаар илэрлээ.

4.7.Өнөөдрийн байдлаар Татварын албанд хуримтлагдсан Уул уурхайн салбарын татварын нийт өр 3.3 их наяд, үүнээс 514 аж ахуйн нэгжид хамаарах АМНАТ-ийн өр 1.1 их наяд төгрөг байна.

#### **5.Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордуудын ашиглалт, эзэмшлийн талаар:**

5.1.Монгол Улсын Их Хурлын 2007 оны 27 дугаар тогтоолын нэгдүгээр хавсралтаар Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын 16 ордыг баталсан. Эдгээр стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордуудаас өнөөдрийн

байдлаар 7 ордод үйл ажиллагаа явуулаагүй, 9 ордод олборлолтын үйл ажиллагаа явуулж байна.

5.2.Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, орлого төвлөрүүлэх суурь бүтцийг бий болгох замаар Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын үр өгөөжийг одоо ба ирээдүй үеийн Монгол Улсын иргэн бүрд тэгш, шударга хүртээх нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчимд нийцэхээр байна.

#### **Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,**

Улсын Их Хурлын Хянан шалгах түр хорооноос хийсэн хянан шалгах ажил, түүний хүрээнд зохион байгуулсан нотлох баримт шинжлэх судлах сонсгол нь шударга ёсыг тогтоох, иргэдийн мэдэх эрхийг хангах, байгалийн баялгийг нийтийн эрх ашигт нийцүүлэн Баялгийн сангийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэх, улс орны эдийн засгийг хөгжүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлэх арга хэмжээ болсон.

Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль 2022 онд батлагдаж, тус хуулийн хүрээнд байгуулагдсан 5 дахь буюу отгон Хянан шалгах түр хороо ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох, бүртгэх үйл ажиллагааны хүрээнд ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн олголт, бүртгэл, шилжилт хөдөлгөөн болон тусгай зөвшөөрлийн талбайн давхцал, ашигт малтмалын ордын зориулалтын дагуу ашиглалт, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн төлөлт, өртэй холбоотой олон зөрчлүүдийг илрүүлж, холбогдох хууль хүчний байгууллагуудад шилжүүлэх, ард түмний өмч болох байгалийн баялгийг зүй бусаар ашигласан, хууль зөрчсөн олон үйл ажиллагааны нотлох баримт, мэдээллийг иргэд, олон нийтэд ил тод, нээлттэй болголоо.

#### **Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,**

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 25 дугаар тогтоолоор байгуулагдсан Хянан шалгах түр хороо нь "Ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох, төлбөр, татвар ногдуулах, хураахтай холбоотой үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийсэнтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсруулан Та бүхэнд хүргүүлсэн бөгөөд тогтоолын төсөлд дараах асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Монгол Улсын Их Хурлын Хянан шалгах түр хорооноос хяналт шалгалт хийсэнтэй холбогдуулан дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газарт даалгаж байна:

1/Ашигт малтмалын тухай хууль болон холбогдох бусад хуульд ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох, бүртгэх, зориулалтын дагуу ашиглах, албан татвар, төлбөр, хураамж ногдуулах, тайлагнах, хураах үйл ажиллагааг зохицуулсан хуулийн зүйл, хэсэг, заалтад хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, чиг үүргийн шинжилгээг хийж, холбогдох хуулийн төслийг боловсруулан 2025 оны хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд багтаан Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх;

2/стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын үр өгөөжийг одоо ба ирээдүй үеийн Монгол Улсын иргэн бүрд тэгш, шударга хүртээх зарчимд

нийцүүлэн Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах ажлыг зохион байгуулах;

3/Монгол Улсын иргэнд өмчлүүлсэн газартай давхцуулан ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл олгосон, ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл олгосон талбайд Монгол Улсын иргэнд газар өмчлүүлсэн асуудлыг шалгаж, холбогдох арга хэмжээг авч, хууль бус шийдвэр гаргасан албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэх;

4/Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Долдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна.” гэж заасны дагуу ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн талбайтай давхацсан түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалт газрыг хамгаалалтад авч, бүртгэлийг сайжруулах;

5/хамгаалалтын бүс тогтоосон түүх, соёлын дурсгалт газар, гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, ойн сан бүхий газар, усны сан бүхий газар, улсын тусгай хамгаалалттай газар нь ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн талбайтай давхацсан асуудлыг судалж, төрийн байгууллагын мэдээлэл зөрүүтэй байгаад дүгнэлт хийж, мэдээллийн сан хоорондын уялдааг хангах, орон зайн өгөгдөлд суурилсан мэдээллийн системийн нэгдмэл байдлыг хангахтай холбогдох арга хэмжээг 2024 оны 4 дүгээр улиралд багтаан зохион байгуулах;

6/ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн өр үүссэн шалтгааныг судалж, өрийн үлдэгдэл 1.1 их наяд төгрөгийг яаралтай барагдуулах арга хэмжээг авч, холбогдох хууль тогтоомжид өөрчлөлт оруулах саналыг боловсруулан 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх;

7/Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн хувийг тооцох, төлбөр ногдуулах, тайлагнах, төлөх журам, Ашигт малтмалын хүдэр, баяжмал, бүтээгдэхүүний боловсруулалтын түвшинд тавигдах шаардлага, ангилал, тооцох үндсэн зарчим, аргачлалыг шинэчлэн боловсруулах, эдийн засгийн хувьд үр ашигтай дагалдах ашигт малтмалд ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр ногдуулах эрх зүйн орчныг бий болгох;

8/үүсмэл ордоос олборлосон ашигт малтмалын бүтээгдэхүүнд ногдох ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийг 2.5 хувиар ногдуулж байгаа хуулийн холбогдох заалтад үр дагаврын үнэлгээ хийж, холбогдох саналыг боловсруулан 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хуралд танилцуулах;

9/ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг шилжүүлэх, тусгай зөвшөөрөлтэй хуулийн этгээдийн эцсийн өмчлөгч өөрчлөгдөхөд төлөх татвар ногдуулах суурийг тооцох аргачлалыг боловсронгуй болгох;

10/хууль бусаар ашигт малтмал олборлогчийн үйл ажиллагааг таслан зогсоох, эвдрэлд орсон, орхигдсон талбайн байгаль орчинд учруулсан хохирлыг буруутай этгээдээр төлүүлэх, нөхөн сэргээх, төрийн байгууллага хоорондын мэдээлэл солилцох, ажлын уялдаа холбоог сайжруулах;

11/уурхай, уулын болон баяжуулах үйлдвэрийн хаалт, нөхөн сэргээлтийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих, хаасны дараа орон нутагт хүлээлгэж өгөх асуудлыг зохицуулсан эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх;

12/Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох эрх зүйн зохицуулалтын талаар дүн шинжилгээ хийх, холбогдох саналыг боловсруулан 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хуралд танилцуулах;

13/Монгол Улсын нийт газар нутгийн эрдэс баялгийн хэтийн төлөвийг тодорхойлж үнэлэх, зохистой хэрэглээг хянах зорилгоор геологийн суурь судалгааны ажлыг эрчимжүүлэх;

14/Монгол Улсын ашигт малтмалын нөөц, орд, илрэл болон газрын хэвлийн улсын нэгдсэн тоо бүртгэлийг хуульд заасны дагуу шинэчлэх, ордын ашигт малтмалын нөөцийн үнэн зөв байдал, тоо хэмжээ, чанар, орших нөхцөл, судалгааны түвшин, эдийн засгийн ач холбогдол, ордыг олборлолтод бэлтгэсэн байдалд магадлан шинжилгээ хийж, үнэмшлийг тогтоох;

15/уул уурхайн биржээр арилжаалах бүтээгдэхүүний нэр төрөл, тоо хэмжээг үе шаттайгаар нэмэгдүүлэх;

16/Монголын Худалдаа аж үйлдвэрийн танхим нь хуулиар эрх олгоогүй журам, маягт баталж Монгол Улсаас экспортолж байгаа уул уурхайн бүтээгдэхүүнд гарал үүслийн гэрчилгээг олгож байгаа үйл ажиллагааг таслан зогсоож, холбогдох хуулийн төслийг боловсруулан 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хуралд танилцуулах.

Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын Хянан шалгах түр хорооноос байгаль орчны нөхөн сэргээлт хийх үүргээ биелүүлээгүй, хууль бусаар газрыг эвдрэлд оруулж, талбайн дүгнэлт гаргуулж, түүнд үндэслэн бичил уурхайгаар ашиглуулж байгаа асуудал илэрсэн гэмт хэргийн шинжтэй үйлдэл, эс үйлдэхүйг холбогдох хуулийн дагуу шалгаж шийдвэрлүүлэхийг Монгол Улсын Ерөнхий Прокурор, Авлигатай тэмцэх газар, Цагдаагийн Ерөнхий газарт тус тус зөвлөж байна.

Мөн Монгол Улсын Их Хурлын Хянан шалгах түр хорооны хяналт шалгалтаар илэрсэн зөрчил, дутагдлыг арилгах арга хэмжээг авч, хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй, Хянан шалгах түр хорооны үйл ажиллагаанд саад учруулсан албан тушаалтан, хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр нотлох баримтыг шинжлэн судлах сонсголд ирээгүй гэрчид хүлээлгэх хариуцлагын асуудлыг холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд шийдвэрлэх нь зүйтэй гэж үзсэн.

Ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох, төлбөр, татвар ногдуулах, хураахтай холбоотой үйл ажиллагаанд хяналт шалгалтын үр дүнд үндэслэн боловсруулсан Улсын Их Хурлын Хянан шалгах түр хорооны санал, дүгнэлт болон Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгнө үү.

Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

**ХЯНАН ШАЛГАХ ТҮР  
ХОРООНЫ ДАРГА -2**



**Ц.ЦЭРЭНПУНЦАГ**